

РОЗДІЛ 10

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 340.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/114>

СУД ПРИСЯЖНИХ В АНГЛІЇ ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

JURIES IN ENGLAND AND UKRAINE: COMPARATIVE STUDY

Бойко А.О., студентка V курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Тагієв А.С., докт. філософії,
асистент кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Наукова стаття присвячена компаративному дослідженню існуючих моделей суду присяжних в Англії та Україні. Метою даної статті є виокремлення слабких та сильних сторін досліджуваного інституту в Англії, на теренах якої було започатковано відповідну форму участі народу у відправленні правосуддя, та в Україні, де інститут присяжних є відносно новим і майже нерозвиненим. Надано загальну характеристику історії виникнення такого явища як суд присяжних в Англії та Україні. Проаналізовано суть покликання суду присяжних, його значущість та положення в розглянутих країнах.

У статті зазначено про вимоги до осіб, які можуть бути присяжними, процес формування списків, кількість складу суду присяжних та шляхи подолання його неповноти, порядок постановлення вердикту присяжними, перелік дій, заборонених вчиняти під час судового розгляду в Англії. Зроблено висновок про наявність значної кількості переваг моделі суду присяжних, притаманної Англії, та відзначено деякі недоліки, які, на нашу думку, доречно було б виправити.

Задля порівняння проведено аналіз становища суду присяжних в Україні. Надано загальну характеристику закріплених в законах положень, які визначають склад та кількість суду присяжних, порядок прийняття рішення судом присяжних, кримінальні провадження, в яких він може бути залучений, право обвинуваченого на клопотання, порядок формування списків присяжних, оскарження рішення суду присяжних. Виокремлено найбільш вагомими недоліки досліджуваного інституту з поясненням причин такої негативної оцінки та приділено увагу наявним позитивним моментам.

Зроблено низку висновків, серед яких: важливість наявності в демократичній державі належно діючого суду присяжних; безспірні переваги даного інституту в Англії та необхідність запозичення принаймні декількох суттєвих положень; неефективність суду присяжних в тому вигляді, в якому він зараз існує в Україні.

Ключові слова: суд присяжних, Англія, Україна, вимоги до присяжних, порядок формування суду присяжних, судовий процес.

This article analyzes the existing models of jury in England and Ukraine. The goal of this research is to highlight the positive and negative sides of this institution in England, where the relevant form of people's participation in the administration of justice was launched, and in Ukraine, where the institution of jury is relatively new and almost undeveloped. Authors studied a general description of the history of the emergence of such a phenomenon as a jury in England and Ukraine, the essence of the jurors' vocation, its significance and position in these countries.

The article describes the requirements for jurors, the process of forming jury lists, the number of jurors and ways to overcome its incompleteness, the procedure for reaching a jury verdict, and the list of actions prohibited during a trial in England. Authors conclude that there are many advantages of the English jury model.

Analysing the status of jury trial in Ukraine authors provided a general description of the provisions enshrined in the domestic laws which determine the composition and number of jurors, the procedure for making a decision by a jury, criminal proceedings in which they may be involved, the accused's right to petition, the procedure for compiling jury lists, appeal against the jury's decision. Authors determined the reasons for a negative assessment of Ukrainian models of his institution, but also found some existing positive aspects.

After all authors highlighted importance of a properly functioning jury in a democratic state; the undeniable advantages of this institution in England and the need to adopt from them at least several essential provisions; the ineffectiveness of the jury in the current existing in Ukraine form.

Key words: jury, England, Ukraine, requirements for jurors, procedure of jury formation, trial.

Суд присяжних як форма безпосередньої участі народу у відправленні правосуддя зародився досить давно. Своїми коріннями цей інститут сягає середньовічної Англії, де вже в XII столітті місцеві жителі долучалися до розгляду справ. Аналіз історичних подій дозволяє виявити, що безпосередньою умовою для залучення простих людей до участі в суді стали особливості місцевих звичаїв та традицій, які судді повинні були враховувати при відправленні правосуддя. Відтак через власну необхідність виїзні королівські судді зверталися до мешканців відповідної місцевості, які певним чином брали на себе роль присяжних засідателів. Спочатку присяжні долучалися переважно до земельних та інших майнових спорів, проте з плином часу їх компетенція стала поширюватися на кримінальні та цивільні справи.

В процесі становлення інституту присяжних була сформована дворівнева структура, яка включала в себе велике та мале журі. Особливої ролі це почало відігра-

вати в XIII–XIV ст., коли велике журі складалося з 23 осіб і своїм існуванням завдячувало обов'язку розшуку грабіжників, розбійників, злодіїв, що покладалася на виїзних суддів. В свою чергу, мале журі налічувало 12 присяжних і, на відміну від великого, яке безпосередньо не відправляло правосуддя, а лише було органом передачі особи під суд, долучалося до розгляду справи по суті та постановляло вердикт щодо винуватості або невинуватості підсудного [1, с. 153]. Отже, вже з даних часів суд присяжних став важливою складовою англійського правосуддя.

За багатовікове існування досліджуваного інституту до присяжних висувалися різноманітні вимоги, серед яких можна згадати декілька, які існують і сьогодні. Наприклад, у 1400 році на присяжних було покладено обов'язок залишатися бездіяльними під час розгляду справ, приймаючи рішення виключно на підставі фактів. Трохи пізніше з'явилася пов'язана вимога, яка стосувалася необхідності постановляти вердикт з урахуванням лише тих свідчень,

які були отримані під час судового розгляду, а не поза залом суду. Цікавою є обставина, що лише в 1670 році було зафіксовано незалежність суду присяжних як від королівських суддів, так і від монарха, що наповнило даний інститут новим змістом та підсилило довіру суспільства [2, с. 6–7].

На сьогоднішній день суд присяжних в Англії залишається чинним і є невід'ємною складовою англійської правової традиції. На відміну від континентальної, англо-американська модель даного інституту передбачає, що присяжні самостійно постановляють вердикт про винуватість або невинуватість обвинуваченого, виступаючи «суддями факту». При цьому до них не висувається вимога мотивування винесеного рішення. В свою чергу, професійні судді лише забезпечують належне оформлення прийнятого присяжними рішення та встановлюють міру покарання, внаслідок чого називаються «суддями права».

Присяжні засідателі беруть участь у відправленні правосуддя під час розгляду кримінальних справ в Суді Корони, Високому Суді та у складі судів графств. Як правило, суд присяжних повинен налічувати 12 присяжних, проте можливий розгляд справи і за іншої кількості. Важливим моментом є те, що з 1967 року в Англії, а також Уельсі, дозволяється постановлення мажоритарного вердикту, тобто виключається вимога одностайності. Наприклад, якщо журі налічує одинадцять присяжних, вердикт про винуватість може прийматися десятима з них, а якщо йде мова про суд графства, то при наявності восьми присяжних, вердикт не обов'язково повинен бути одностайним, якщо сім з них згодні. При цьому, необхідно пам'ятати, що жоден суд не може прийняти вердикт більшості, якщо не буде встановлено, що присяжні мали розумний час для обговорення з огляду на характер та складність справи; а в Суді Корони – вимагається щонайменше дві години для обговорення [3, с. 40].

Більшість аспектів діяльності суду присяжних регулюється Законом про присяжних 1974 року, аналіз якого дозволяє сформувати цілісне уявлення про порядок відбору присяжних, їх права та обов'язки. Перш за все, варто звернути увагу на вимоги до кандидатів у присяжні. Відповідно до положень статті 1 цього закону право бути присяжним надається кожній особі, яка в той момент зареєстрована як виборець до парламенту або місцевого самоврядування; постійно проживає в Сполученому Королівстві, Нормандських островах або на острові Мен як мінімум протягом п'яти років з досягнення такою особою тринадцятирічного віку; не позбавлена права бути присяжним; не перебуває на даний момент в лікарні через психічний розлад [4]. Віковий ценз для присяжних є досить м'яким, – не молодше 18 років та не старше 76. На нашу думку, досягнення повноліття не дорівнює остаточному формуванню правосвідомості особи та укріпленню важливих життєвих цінностей. Звичайно, є винятки, але в цілому, коли особа відносно нещодавно здобула середню освіту і лише перебуває на шляху до викликів дорослого життя, про таку моральну вимогу до присяжних як усвідомлення важливості покладеного на них обов'язку не може йти мова. Однак, бути занадто категоричними в цьому питанні також не варто. Наприклад, при розгляді справи за участю обвинуваченого, вік якого коливається до 25 років, наявність присяжних найбільш наближеної вікової групи буде позитивним явищем. Якщо говорити про максимальну межу, яка сягає 76 років, також виникає питання. Як відомо, з віком когнітивні функції порушуються і зазнають різноманітних змін. За результатами наукових досліджень вже після 65 років прослідковується значне зниження пам'яті, зору, зосередження уваги та погіршення сприйняття. Тож виходячи з фізичних особливостей похилого віку межа в 76 років здається занадто великою і може негативно впливати на належне виконання присяжним свого обов'язку.

З урахуванням наведеного, можна зробити висновок, що англійське законодавство не закріплює великої кількості вимог до особи, яка може бути присяжним. Зокрема, у порівнянні з США не вистачає щонайменше згадки про громадянство, судимість, володіння мовою, дискваліфікаційні ознаки фізичного стану [5]. З одного боку, такий незначний перелік вимог до присяжних викликає деякі сумніви щодо вірогідності негативного впливу на діяльність інституту присяжних, проте з іншого боку саме така відсутність дискримінацій за різними ознаками в повній мірі надає можливість урізноманітнити лаву присяжних та долучити якомога більше осіб до участі у відправленні правосуддя.

Друге, на чому необхідно зупинитися, це формування списків присяжних. До проведення реформи в 1971 році за підбір присяжних відповідали шерифи, проте внаслідок спроби централізувати таку процедуру повноваження перейшли до іншої посадової особи [6]. На сьогоднішній день в Англії Лорд-канцлер є відповідальним за виклик присяжних для участі в роботі відповідних судів, за визначення випадків, за яких відповідні особи повинні з'явитися на виклик, а також за вирішення питання про кількість присяжних, які підлягають виклику. Стаття 5 також передбачає, що питання стосовно інформації, яка підлягає включенню до списків, судові засідання, для яких такі списки готуються, їх розширення, зміна, поділ на частини або на групи (наприклад, за днем першої присутності) та всі питання, що стосуються змісту та форми списків присяжних вирішуються Лордом-канцлером відповідно до вказівок, які він може надавати.

Також, саме на нього, відповідно до статті 2 Закону, покладається обов'язок врахувати зручність осіб, яких викликають, їхнє місце проживання, і навіть бажаність відбору присяжних в межах розумної щоденної відстані від місця, де має відбуватися судовий розгляд. З даного положення прослідковується, що при формуванні списків значна увага приділяється забезпеченню найоптимальніших умов залучення особи для виконання обов'язків присяжних і це беззаперечно є позитивним моментом.

В свою чергу, стаття 5 закріплює право сторони провадження або будь-якої особи, яка діє від її імені, на розумні можливості для перевірки колегії, з якої залучаються або будуть залучені присяжні. Наведене також варто розглядати як перевагу англійського суду присяжних, адже таким чином фактично забезпечується реалізація принципу прозорості та відкритості вибору осіб, якими будуть реалізовані обов'язки присяжного.

Є цікавими закріплені в Законі шляхи подолання різноманітних форс-мажорних обставин, які стосуються складу суду присяжних. Наприклад, положення статті 6 передбачають можливість виклику будь-якої особи, яка перебуває в суді або біля нього і відповідає вимогам, встановленим статтею 1, задля виконання обов'язків присяжних. Такі дії вчиняються тільки за наявності виняткових обставин, коли суд доходить висновку, що для розгляду певного питання склад колегії присяжних буде неповним і необхідно забезпечити формування повного складу суду присяжних [4]. В цьому контексті було б доречно забезпечити присутність запасних присяжних від початку судового розгляду, але такий варіант не передбачений, що можна було б назвати недоліком. Однак, враховуючи факт формування суду присяжних з забезпеченням найбільш комфортних умов для кожного, хто входить до його складу, відсутність «запайних» осіб є зрозумілою.

Третім аспектом, на який слід звернути увагу, є рішення суду присяжних. Як вже зазначалося, закон не вимагає одностайності для постановлення вердикту, якщо наявна необхідна кількість голосів. Така позиція є позитивною з урахуванням складності досягнення єдності серед десятка осіб, а також наявність протилежної думки вкотре підтверджує свободу вибору присяжних та відсут-

ність будь-якого впливу. Що стосується дії рішення, то Законом у статті 18 чітко перераховано підстави, за яких жодне судове рішення після винесення вердикту в будь-якому суді присяжних не може бути зупинено або скасовано. Зокрема, через недотримання положень закону стосовно виклику або відводу присяжних чи їх відбору шляхом голосування; у випадку, коли присяжний не відповідав вимогам, закріпленим статтею 1 цього Закону; якщо будь-якого присяжного було неправильно названо чи описано; через непридатність присяжних до виконання своїх обов'язків [4].

Важливим питанням є відповідальність присяжних, і саме воно досить детально регламентовано Законом про суд присяжних 1974 року. Відтак поряд з закріпленням переліку більш-менш поширених підстав для покарання, наприклад, таких як неявка особи, яка була належним чином викликана (окрім винятку у вигляді наявності поважної причини); непридатний стан особи для виконання обов'язків (алкогольне, наркотичне сп'яніння); неправдива заява посадовій особі задля ухилення від виконання обов'язків присяжного; відмова відповідати на поставлені питання, передбачені законом, або надання завідомо неправдивих відомостей, – законодавець також виокремлює конкретні проступки, пов'язані саме з розглядом справи, за які присяжні повинні нести відповідальність. Такий підхід заслуговує схвальних відгуків, адже шляхом детального регламентування поведінки присяжних під час розгляду справи забезпечується належний рівень дисциплінованості та створюються передумови задля обізнаності присяжних у діях, від вчинення яких їм необхідно утримуватися.

Наприклад, відповідно до статті 20 «а» злочином вважається дослідження присяжним справи під час судового розгляду, що здійснюється через навмисний пошук інформації, при цьому особа повинна знати, що така інформація має або може мати відношення до справи. В такому випадку йде мова про відомості стосовно особи, яка брала участь у подіях, що стосуються справи; судді, який розглядає справу; будь-якої іншої особи, яка бере участь в судовому процесі; а також закони, які стосуються справи, доказів, судової процедури. Однак не вважається порушенням, якщо така інформація потрібна особі не у зв'язку з розглядом справи, або ж була здобута з низки причин, які як виняток визначаються положенням пункту 7 статті 20 «а» [4]. З огляду на наведене, можна зробити висновок, що такі обмеження справляють необхідний позитивний вплив на прийняття присяжними рішення, адже щонайменше сприяють недопущенню виникнення упередження стосовно будь-кого з учасників справи, а також зайняття позиції однієї зі сторін.

Також як злочин розглядається поширення інформації, здобутої в порядку зазначеному вище, або ж такої, яка не була надана судом (ст. 20 «в»); участь присяжного у забороненій поведінці під час судового розгляду (ст. 20 «с»); розголошення наради присяжних (ст. 20 «д»).

Не менш важливим питанням є оплата за виконання обов'язків присяжного, оскільки так чи інакше особи відлучаються від основного місця роботи, витрачають свій час, беруть на себе відповідальність за належне здійснення доручених обов'язків. Відтак стаття 19 передбачає, що присяжний має право отримувати виплати на проїзд та добові; відшкодування за фінансові витрати, які були понесені присяжним внаслідок присутності (окрім як на проїзд та проживання), яких він не повинен був знати; будь-які втрати заробітку чи вигоди, що стосуються соціального забезпечення. Відповідно до наведеного вбачається, що за державні кошти належним чином компенсуються усі понесені матеріальні витрати. Такий стан речей виступає певною гарантією прав особи, яка долучається до суду присяжних та створює умови для комфортної реалізації відповідних обов'язків.

Підсумовуючи наведене, варто зробити декілька висновків. Суд присяжних, основні моменти існування якого можна було прослідкувати в процесі аналізу Закону про присяжних 1974 року, недарма слугує яскравим прикладом участі народу у відправленні правосуддя далеко за межами Англії. Більшість аспектів діяльності присяжних засідателів викликають схвалення та бажання запозичити і впровадити в національне законодавство, зокрема в частині самостійності присяжних при постановленні вердикту і відповідно відсутності можливості професійного судді будь-яким чином впливати на думку присяжних; надання розумного часу на обговорення, що сприяє прийняттю виваженого рішення; встановлення лише основних та дійсно необхідних вимог, яким повинна відповідати особа, щоб бути присяжним, адже це в свою чергу виключає надмірне звуження різноманіття потенційних присяжних; піклування про комфорт майбутніх присяжних, шляхом особливостей формування списків, а також забезпечення фінансової основи під час виконання обов'язків; надання стороні провадження можливості перевірити колегію, з якої залучаються або будуть залучені присяжні, таким чином реалізуючи вимоги прозорості; детальна регламентація підстав відповідальності присяжного, що забезпечує можливість особи бути впевненою в дозволених вчиненнях тих чи інших дій під час судового розгляду.

Також наявні деякі аспекти, які, на наш погляд, є недоліками, а саме: відсутність мотивування рішення, надання якого певним чином мало б сприяти більш глибокому аналізу присяжними сприйнятої інформації та надало б змогу зрозуміти чому було прийнято таке рішення, а не інше; занадто низька та відповідно висока вікові межі присяжних, що може негативно вплинути на усвідомлення важливості виконуваного обов'язку, а також на якість сприйняття та зосередження уваги на важливих моментах.

У порівнянні з Англією суд присяжних в українському праві не є поширеним явищем і розглядається скоріше як виняток з інших судових процедур.

Аналіз наукових статей дозволяє зробити висновок, що суд присяжних вперше на теренах України з'явився в період судової реформи 1864 р. Саме тоді було прийнято Статут кримінального судочинства та Устав про покарання. Відповідно до положень цих актів шляхом жеребкування визначалися чотирнадцять присяжних, з них два запасних, які мали брати участь у розгляді справи та наділялися доволі широкою компетенцією. Внаслідок судового слідства присяжні постановляли вердикт, відповідаючи на питання: чи був вчинений злочин, чи є вина в цьому підсудного, чи мав місце умисел, чи заслуговує підсудний на побажливість. Відповідний вердикт розглядався суддею і якщо він погоджувався з рішенням, то продовжував судочинство, виносячи вирок в загальному порядку, а якщо ні, то мав право направити справу на новий розгляд іншим складом суду присяжних [7, с. 53–54].

Однак деякі науковці, зокрема В. Єрмолаєв, зазначають, що перші прояви суду присяжних сягають ще часів Київської Русі, де існували громадські суди, процедура розгляду цивільних і кримінальних справ за участю представників місцевої громади, інститут «судних мужів». Як певний прообраз суду присяжних також розглядають вищу судову інстанцію міста Новгород, де разом з намісником князя, посадником або тіунами судові справи розглядалися за участі представників «кінців» – вулиць міста [8, с. 28].

Якщо говорити про незалежну Україну, то передумова існування суду присяжних була закріплена вже в Конституції 1996 року, а саме в частині 4 статті 124, згідно з якою народ має право безпосередньо брати участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Проте фактично конкретні положення стосовно діяльності інституту присяжних з'явилися лише в 2012 році з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу, що викликає певні питання.

На сьогодні в Україні суд присяжних побудований за континентальною моделлю і являє собою так звану колегію, яку утворюють троє присяжних та два професійних судді, а якщо мова йде про цивільні справи, то кількість присяжних зменшується до двох осіб і відповідно суддів до однієї. Як вже було зазначено, розгляд справи судом присяжних є більше винятковим, оскільки процесуальними законами можливість його участі передбачена для незначного переліку справ, або якщо зосередити увагу саме на кримінальних провадженнях, виключно де має місце злочин, за який передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі [9].

Порядок відбору присяжних, вимоги до них, підстави усунення від виконання обов'язків присяжного, гарантії їх прав, процедура відправлення правосуддя регулюються двома нормативно-правовими актами, а саме Законом України «Про судоустрій та статус суддів» та Кримінальним процесуальним кодексом. Внаслідок проведення аналізу закріплених норм, доцільно виокремити певні негативні та позитивні моменти існуючого в Україні інституту суду присяжних.

Ми визначили, що найбільшим недоліком є відсутність виключного права постановлення вердикту присяжними в тих справах, де вони залучаються – рішення приймається разом із двома професійними суддями в нарадчій кімнаті шляхом голосування. Звісно, що такий стан справ свідчить про панування континентальної моделі, проте це не пояснює викривлення самої суті інституту присяжних, відповідно до якої він повинен слугувати ефективним засобом проти свавілля судової влади стосовно приватної особи та сприяти утвердженню засад демократичного суспільства. Доречно навести думку судді Конституційного Суду України В. Шишкіна, який зазначив, що «не може бути присяжним особа, яка йде із суддею в нарадчу кімнату, вирішує справу та підписує вирок разом з ним. Якщо народ буде ухвалювати рішення разом з професійними суддями, то це не буде суд присяжних...» [10, с. 72].

За таких обставин відразу можна виокремити ще один недолік – спільна участь суддів і присяжних у прийнятті рішення обумовлює великі шанси та нічим не обмежені можливості впливу (окрім законодавчої гарантії незалежності) професійних суддів на думку присяжних, адже, щонайменше, обговорення відбувається в нарадчій кімнаті, таємниця якої не підлягає розголошенню. Звертаючи увагу на таку проблему, дослідники доходять висновку, що незважаючи на необхідність належного забезпечення гарантій незалежності та недоторканості присяжного, на практиці майже відсутні передумови їх захисту від незаконного впливу. Як зазначає Ю.В. Лисюк внаслідок аналізу статей 383 та 391 КПК – «їх зміст дає чіткі підстави розуміти, що професійний суддя має повне право впливати на думку та рішення присяжних» [11, с. 272].

Наступною негативною рисою є непоширеність суду присяжних. Згідно з частиною 3 статті 31 КПК він може бути задіяний виключно у суді першої інстанції в кримінальному провадженні щодо злочинів, за які передбачено довічне позбавлення волі. Більше того, суд присяжних, за наявності передбаченої законом підстави, є правом обвинуваченого і здійснюється лише за його клопотанням. З наведеного виникає відразу декілька зауважень. По-перше, незначний перелік справ до розгляду яких долучається суд присяжних надто обмежує участь народу у відправленні правосуддя, фактично зводячи нанівець його роль як запобіжника суддівській сваволі, а також дає поштовх сприймати такий інститут як щось незвичне, а тому і нерідко негативне. По-друге, залучення суду присяжних виключно за клопотанням обвинуваченого значно зменшує кількість судових проваджень, в яких інститут присяжних міг би брати участь. Це може пояснюватися як нерозумінням самого обвинуваченого особливостей та переваг розгляду його справи судом присяжних, навіть

якимись особистими переконаннями, так і впливом захисника, який з огляду на невтішну статистику постановлення обвинувальних вироків порадить не користатися передбаченим законом правом [12]. По-третє, відсутність можливості розгляду справи судом присяжних в апеляційній інстанції начебто анулює всі ті зусилля та внесок присяжних в першій інстанції, адже у випадку оскарження судового рішення справа буде розглядатися виключно професійними суддями. Доречніше в такому випадку було б забезпечити перегляд справи саме судом присяжних, але зі збільшенням їх кількості та новим складом.

Неабияким мінусом можна вважати і кількість присяжних. На відміну від Англії, де присяжних налічується 12, або ж навіть від Франції, де кількість є вполовину меншою, український варіант містить лише трьох. Звичайно, що зі збільшенням кількості присяжних зростають відрахування з державного бюджету задля надання відповідних коштів, однак матеріальна складова ніяким чином не повинна впливати на якість та ефективність діяльності суду присяжних. Зокрема, за результатами проведених в США наукових порівнянь було зроблено висновок, що розмір колегії присяжних впливає на прийнятий вердикт: суд присяжних з 12 чоловік припускається менше помилок, ніж члени невеликих колегій; менші за розмірами зібрання присяжних постановляють більше обвинувальних вироків [12].

Доцільно також звернути увагу на порядок формування списків присяжних. Відповідно до статті 64 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» територіальне управління Державної судової адміністрації звертається з поданням до місцевих рад, які формують та затверджують у необхідній кількості списки громадян, що відповідають встановленим вимогам. Однак у випадку неприйняття такого списку протягом двох місяців, територіальне управління звертається вже до обласної ради. Як зазначають науковці С. Банах та Л. Совтис така процедура відбору не є прозорою, зрозумілою та ефективною [13, с. 109]. Ми погоджуємось з такою позицією, адже в запропонованому законодавцем процесі прослідковується надмірна складність через залучення кількох органів влади, а також зайве витрачання часу та відсутність відкритості. Набагато кращим є варіант формування списків присяжних за прикладом Англії, де відбір здійснюється на підставі реєстру виборців, які можуть брати участь в парламентських виборах та до органів місцевого самоврядування; відповідальність за створення таких списків покладена на одну чітко визначену особу Лорда-канцлера; а безпосередній склад суду присяжних для конкретної справи визначається за жеребом.

Варто зауважити, що незважаючи на велику кількість зазначених недоліків, все-таки можна виокремити і декілька позитивних моментів. По-перше, якщо проаналізувати вимоги, які висуваються до присяжних, не викликає заперечень віковий ценз. На відміну від Англії, де нижня межа становить 18 років, а верхня 76, в Україні присяжним може бути особа, яка досягла 30 років, проте ще не перетнула межу в 65 [14]. Така картина надає впевненості, що на прийнятті рішення в процесі виконання обов'язків присяжного не будуть впливати фізичні та психічні зміни осіб більш похилого віку та несерйозність, відсутність життєвого досвіду присяжних, які нещодавно набули повноліття. По-друге, заслугове схвалення закріплена законом заборона бути присяжними особам, на яких було накладено стягнення за корупційне правопорушення, адже в іншому випадку під загрозу потрапляли би неупередженість та невідкупність присяжного, та особам, які займають різноманітні державні посади, що в свою чергу могло б негативно вплинути на безсторонність та об'єктивність сприйняття присяжними інформації під час розгляду справи. По-третє, є перевагою потрапляння законодавцем запасних присяжних, оскільки такі особи присутні протягом

всього судового засідання і до моменту ухвалення вироку можуть бути долучені до основних присяжних. Наявність з самого початку додаткових осіб на випадок неможливості виконання кимось з присяжних своїх обов'язків значно заощаджує час та забезпечує всебічну обізнаність у ході справи. По-четверте, відсутність такої вимоги до присяжних як юридична освіта. Багато науковців розглядають це навпаки як мінус, адже за їх думки без знання законів суд присяжних лише зібрання людей, які керуються своїми емоціями і нічим більше. На противагу цьому слід звернути увагу, що покликанням суду присяжних є не виконання ролі асистентів судді у пошуку процесуальних помилок сторін кримінального провадження, а вирішення головного питання: винен чи невинен підсудний з огляду на сприйняте під час судового розгляду. По-п'яте, можливість ставити запитання обвинуваченому, свідкам, потерпілому та іншим особам, які допитуються, безсумнівно сприяє більш кращому зануренню присяжних в обставини вчиненого діяння та надає змогу заповнити прогалини, які виникають в процесі судового розгляду.

Отже, внаслідок проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

– Суд присяжних є своєрідною системою стримувань та противаг в межах судової системи, на яку покладається важливий обов'язок вирішення долі підсудного. Існування

такого інституту як форми реалізації суверенітету народу обумовлює утвердження принципу демократії, підвищення довіри суспільства до справедливого та неупередженого правосуддя.

– Саме на прикладі Англії, яка є родоначальницею суду присяжних в класичному його розумінні, можна прослідкувати яким чином народ повинен приймати участь у відправленні правосуддя, щоб це не було лише фікцією. Велика кількість переваг англійської моделі суду присяжних недарма спричинила її поширеність серед багатьох країн, а також стала справжнім прикладом розгляду справи судом рівних.

– В існуючому вигляді суд присяжних в Україні є неефективним – саме таке враження складається через значний перелік суттєвих недоліків. В той час як суд присяжних повинен бути дієвим бар'єром між можливими зловживаннями з боку представників судової влади та захистом приватної особи, в нас створені всі умови для втрати присяжними своєї першочергової цінності як «незалежного голосу».

– Реформування існуючого суду присяжних, шляхом запозичення основних аспектів даного інституту в Англії, є необхідним кроком в боротьбі з номінальною участю народу у відправленні правосуддя на користь реального утвердження суду справедливості та факту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус М. А. Історія становлення суду присяжних в Англії. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі* : зб. наук. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. конф. 2020 р. (VIII). С. 152–154.
2. Міжнародний досвід діяльності інститутів мирового судді, суду присяжних, народних засідателів та пропозиції щодо можливостей його застосування в Україні / Бурий А. та ін. Львів. 2009. 131 с.
3. Волоско І.Р. Суд присяжних в Україні: особливості формування та діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2017. 244 с.
4. Juries Act 1974 // Офіційний сайт парламенту Великобританії: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/23> (дата звернення: 15.03.2023).
5. Біла А. Суд присяжних: ілюзорне марення чи реальне існування? *Юридична газета*. 2020. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/sud-prisyazhnikh-ilyuzorne-marennya-chi-realne-isnuvannya.html> (дата звернення: 15.03.2023).
6. Х. БЕХРУЗ. Порівняльне правознавство. Підручник. 2009. URL: <https://sci.house/sravnitelnoe-pravovedenie-kniga-scibook/sudova-sistema-angliji-30782.html> (дата звернення: 15.03.2023).
7. Карпенко М. І. Суд присяжних в Україні. *Юридична наука*. 2013. № 6. С. 53–59.
8. Єромолаєв В. Суд присяжних в Україні: історико-правові аспекти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2 (77). С. 27–41.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 16.03.2023).
10. Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти : матеріали IV Всеукраїнської за міжнародною участю науковопрактичної конференції : у 2-х ч. Полтава : Россава, 2019. Ч. 1. 193 с.
11. Грицаєнко Р. Правовий статус присяжних в умовах вдосконалення інституту суду присяжних в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 9. С. 270–273.
12. Аналітична довідка до законопроектів 4190, 4191, 4192 щодо впровадження суду присяжних. *Центр громадянських свобод*. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/12/> (дата звернення: 16.03.2023).
13. Банах С., Совтис Л. Інститут суду присяжних в Україні: перспективи розвитку та проблеми реалізації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 1 (17). С. 107–112.
14. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 16.03.23).